

RECENZJE — REVIEWS

Jörg PETRASCH, *Mittelneolithische Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, 71: 1990, s. 407–564.

W omawianej pracy, będącej w nieznacznym stopniu zmienioną wersją dysertacji doktorskiej, autor podjął trud monograficznego opracowania niezwykle interesującej kategorii wczesnolendzielskich założeń (tzw. „rondli”), które ze względu na swą specyficzną formę od dawna wzbudzały zainteresowanie badaczy.

54 analizowane obiekty — skoncentrowane na terenie południowych Moraw, Dolnej Austrii i południowo-wschodniej Bawarii — charakteryzują się obecnością kilku rzędów rowów i palisad otaczających kolistą stosunkowo niewielką przestrzeń centralną, do której prowadzą najczęściej 4 bramy zorientowane wg kardynalnych kierunków geograficznych.

Praca składa się z pięciu rozdziałów podzielonych na podrozdziały, uzupełnionych katalogiem, zestawieniem stanowisk oraz bogatym materiałem ilustracyjnym. Prezentując historię badań autor nie ogranicza się jedynie do problematyki ściśle związanej z omawianym tematem, lecz sięga także i do innych neolitycznych założeń otoczonych rowami. Zwraca przy okazji uwagę na fakt, że dopiero wprowadzenie nowych metod badawczych, głównie fotografii lotniczej i prospekcji magnetometrycznej, spowodowało ogromny wzrost bazy materiałowej, umożliwiając podjęcie wnikliwszych studiów. Wystarczy wspomnieć, że z terenu południowo-wschodniej Bawarii do połowy lat 70-tych znano 3 tego typu stanowiska, a obecnie liczba ich sięga 3000.

W kolejnych rozdziałach szczegółową analizą objęto formę i rozmiary całych założeń, a także ich poszczególnych elementów składowych, tj. rowów i bram oraz palisad, jam, czy też ewentualnych budynków i grobów znajdujących się w centrum otoczonego przez rowy obszaru. Na szczególną uwagę zasługują tu podrozdziały traktujące o długości trwania procesów prowadzących do zasypywania rowów oraz wyjaśniające ich mechanizm. Umiejętne połączenie wyników badań eksperymentalnych oraz szczegółowych obserwacji terenowych, jak również wykorzystanie danych chronologicznych pozwoliło uzyskać autorowi szereg interesujących wniosków orientujących w sposobie i czasookresie funkcjonowania omawianych obiektów.

Zestawiając wyniki analizy formalnej i chronologicznej J. Petrasch buduje schemat rozwojowy „rondli” prowadzący od obiektów najprostszych — małych, pojedynczych dookólnych rowów, poprzez najbardziej skomplikowane, obszerne, składające się z kilku rowów i palisad, do wyłącznie palisadowych założeń. Proces ten zamyka się w bardzo wąskich, bo obejmujących jedynie 200 lat ramach chronologicznych, a jego punktem wyjściowym są zjawiska wyrażające się obecnością zbliżonych obiektów na stanowiskach związanych ze schyłkowymi grupami ludności kultury ceramiki wstęgowej.

Niewątpliwie najtrudniejszym zadaniem stojącym przed autorem była kwestia interpretacji funkcjonalnej omawianych założeń. Analiza stosunków osadniczych w powiązaniu z rekonstrukcją nakładów pracy potrzebnych do wzniesienia „rondli” pozwoliła stwierdzić, że tworzyły one centra osadnicze zbudowane i wykorzystywane jako miejsca zgromadzeń przez społeczność zamieszkującą co najmniej kilkanaście okolicznych osad. Osobnym zagadnieniem jest ustalenie charakteru tych spotkań. Materiał odkryty w obrębie omawianych obiektów sugeruje, że odgrywały one pewną rolę w organizacji wymiany surowca krzemienego. Stwierdzenie to odnieść możemy jednak tylko do dwóch założeń (Svodin i Künzen-Unterndorf), a także i tu funkcja gospodarcza nie była pierwszoplanową. Dlatego też J. Petrasch kieruje swą uwagę na sferę społeczną oraz sakralną.

Zdaniem autora, pozostający do dyspozycji materiał archeologiczny pochodzący z „rondli” nie upoważnia do wyciągania jakichkolwiek wniosków w tym zakresie. Zajmuje się on więc zagadnieniami ogólniejszej natury, tj. szybkim rozprzestrzenieniem się tego typu założeń oraz wyraźnymi zbieżnościami obserwowanymi w ich rozplanowaniu. Obydwa te elementy mają świadczyć, że u źródeł „rondli” leżała bliżej nieokreślona pierwotna idea, co z kolei pozwala doszukiwać się ich głównej funkcji w sferze sakralnej.

Zgadzasz się w całej rozciągłości z powyższą konkluzją pragnę jednakże zauważyć, że przyjęta przez autora interpretacja mówiąca o sakralnej funkcji omawianych obiektów zyskałaby o wiele

mocniejszą podbudowę, gdyby wykorzystał on do tego celu propozycje wysuwane w ostatnich latach przez religioznawców¹ oraz ustalenia dokonane przez innych archeologów zajmujących się tą problematyką². Mimo iż autor niewątpliwie zna pracę C. Colpego (por. s. 513, przyp. 485), z niezrozumiałych względów nie wykorzystuje zawartych tam propozycji umożliwiających obiektywizację analizy prowadzącej do identyfikacji obiektów sakralnych. Lendzielskie „rondle” są przecież znakomitymi przykładami materialnej realizacji idei związanych z symboliką środka, stanowiącymi instruktywny przykład opisanej przez religioznawców sferycznie ukształtowanej przestrzeni sakralnej. Przyjmując powyższą interpretację całkowicie jasną jest przyczyna, dla której koncentryczne fosy i palisady nie pełniły funkcji fortyfikacyjnych, gdyż ich rolą było jedynie symboliczne odgraniczenie *sacrum* od *profanum*. Zaobserwowana orientacja astronomiczna „rondli” także jednoznacznie wiąże ich realizację ze strefą niebiańską i to nie tylko pod względem praktycznym (obserwacja ruchów słońca i księżyca) lecz także pod względem symbolicznym. Wyczerpują one także w całej rozciągłości postulowane przez C. Colpego³ kryterium odkrycia wymagające obecności miejsca nadzwyczajnego w obrębie założenia świątynnego. W omawianych przypadkach byłoby nim centrum „rondla” (czasem ze stojącym tutaj budynkiem), do którego prowadził system bram w fosach i palisadach umożliwiających bezpieczne przekroczenie granicy uświęconego terenu. Ostatnim z elementów proponowa-

nych przy identyfikacji miejsc sakralnych jest kryterium powtórzenia, wyrażające się w formie wielokrotnego powielania na różnych stanowiskach analogicznych w kształcie założeń, obrazujące naśladownictwo mitycznego, pierwotnego wzorca. Instruktywnym przykładem w tym zakresie jest obiekt z Künzing-Unternberg, którego odnowienie doprowadziło do powstania mniejszego i mniej skomplikowanego, lecz opartego na tych samych zasadach co pierwowzór założenia.

Omówione powyżej zasady rządzące kolistą ukształtowaną przestrzenią, jak widać w idealny sposób zmaterializowane w postaci lendzielskich „rondli”, jednoznacznie określają nam ich nieużyteczną – a więc sakralną – funkcję. Pozostałe elementy uwzględnione przez autora jedynie utwierdzić mogą nas w tym przeświadczeniu, podobnie jak i pewne znaleziska napotymane w obrębie tego typu stanowisk, których z niewiadomych przyczyn autor nie wykorzystał. Należą do nich ofiarne pochówki ludzkie i zwierzęce, groby cząstkowe i z pokruszonymi intencjonalnie kośćmi, liczne figurki ludzkie i zwierzęce oraz antropomorficzne naczynia.

Na tle dotychczasowych publikacji omawiających problematykę „rondli” praca J. Petrascha wyróżnia się korzystnie zakresem i dogłębną przeprowadzoną analizą, uzupełniając w wielu elementach niedawne, szerokie opracowanie V. Podborského⁴. W kwestiach interpretacyjnych natomiast autor, podobnie jak i jego poprzednicy, niewiele wykroczył poza obowiązujący wśród archeologów „zdroworozsądkowy” sposób wyjaśniania zjawisk obejmujących sferę sakralną. Stwierdzenia tego nie należy traktować jako zarzutu deprecjonującego omawianą publikację, będącą przecież jednym z wielu przykładów ilustrujących ubóstwo warsztatowe archeologii, ujawniające się (z nielicznymi wyjątkami) z chwilą podejmowania zagadnień związanych z kulturą duchową.

Cezary Buško

¹ Por. np. M. ELIADE, *Traktat o historii religii*. Warszawa 1966; tenże, *Sacrum, mit, historia*. Warszawa 1974; G. van der LEEUW, *Fenomenologia religii*. Warszawa 1978.

² V. PODBORSKÝ, *Těšetice-Kyjovice 4. Rondel osady lidu s moravskou malovanou keramikou*. Brno 1988.

³ C. COLPE, *Theoretische Möglichkeiten zur Identifizierung von Heiligtümern und Interpretation von Opfern in ur- und prähistorischen Epochen*, „Vorgeschichtliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa”. Reinhausen 14–16.10.1968, (1970) s. 18–39.

Adres autora:

dr Cezary Buško
Katedra Archeologii
Uniwersytetu Wrocławskiego
Szewska 48, 50-139 Wrocław

⁴ V. PODBORSKÝ, *Těšetice-Kyjovice...*